

8.Sınıf Sözcükte Anlam Konu Anlatımı PDF

Sözcükte Anlam konusu, sözcüklerin farklı anlamlarda kullanılması ile ilgilidir. Kelimelerin birden çok anlamı vardır ve kelimeler kullanıldıkları cümle içerisinde de yepyeni anlamlar kazanabilirler.

Bir kelimenin cümle içerisinde farklı bir anlam kazanmasına, yani sözcüklerin birden çok anlamı olmasına "**Çok Anlamlılık**" denir.

Örneğin "**basmak**" kelimesinin dilimizde kaç farklı anlamda kullanıldığına bakalım:

1.Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak

"**Bastığın** yerlerde güller açtı, sarıldı ayaklarına." - C. Külebi

2.Bir şeyi, üzerine kuvvet vererek itmek

"Motor çalıştıktan sonra debriyaja **basarsınız**." - H. E. Adıvar

3. Örtmek, bürümek, kaplamak

"Yollarını ot **basmış**, çamları yükselip saçaklarına el atmış olan bu büyük köşk." - M. Ş. Esendal

4.Baskın yapmak

"Ölen kızın intikamını almak için köyü **basıp** yakmış." - E. İ. Benice

5. Bir kimse bir yaşa girmek

"On dokuz yaşına yeni **basmış**, ürkek ve utangaç bir kızdım." - A. Erhat

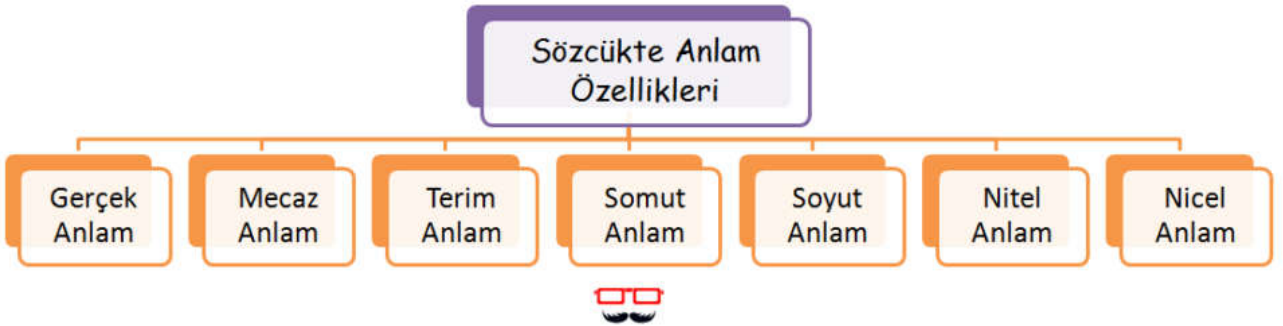
6.Duman, sis vb. çevreyi kaplamak, çökmek

"Şehri akşamüstü sis **basmıştı**." - S. F. Abasıyanık

7.Bir şeyin etkisinde kalıp eziklik, üzüntü ve ağırlık duymak

"Yüreğinin acısını duyuyordu. Sıkıntı **basmış**, terlemeye başlamıştı. İzin istedi." - Y. Z. Bahadınlı

Görüldüğü üzere bir sözcüğün yalnızca bir anlamı bulunmamakta. İşte sözcüklerin farklı farklı anlamlarda kullanılması ile oluşan bu yeni anlamlarını "**Sözcükte Anlam Özellikleri**" başlığı altında inceleyeceğiz:

Sözcükte Anlam Özellikleri

Gerçek Anlam

- Temel anlam, asıl anlam olarak da adlandırılır.
- Bir kelime farklı bir anlamı **çağrıştırmayacak** şekilde, herkesin bildiği **ilk ve kendi anlamında** kullanılırsa gerçek anlamda kullanılmış olur:

"Evlerin önlerine **kuru** meşe dallarıyla örtülü çardaklar yapmışlar."-R. H. Karay

"Yanakları **kuruydu** fakat gözleri tamamıyla siyah yaştı."-H. E. Adıvar

"Kuru" kelimesi bu iki örnekte **gerçekten** kuruluğu ifade eder.

Birkaç örnek daha verelim:

"**Acı** kahvesini yudumluyordu." -T. Buğra

"Sonunda **keskin** bir taşı testere gibi kullanarak ipi incelte incelte kopardı." -H. R. Gürpınar

"Annemin hastalığının geçmesi için bol miktarda **tuzsuz** kabak çekirdeği yemesi gerekiyormuş. " -A. Kutlu

Ne kadınlar **sevdim** zaten yoktular / Böyle bir **sevmek** görülmemiştir -A. İlhan

Mecaz Anlam

- Bir kelimenin **tamamen gerçek anlamı dışında** kullanılmasıdır.
- Mecaz anlam çoğunlukla benzetme yolu ile kazandırılır.
- Mecaz anlam aslında bir "**değişmece**"dir.

Örneğin, bir kadın için "**kuru bir kadın**" denildiğinde, **ıslak olmayan** anlamı değil **zayıf, çelimsiz anlamı** kastedilmesi bir değişmece, bir mecazdır. Yazar anlatımı güçlendirmek için bu değişimi yapar:

"Kara, **kuru**, kibirli, kazık gibi bir kadın!" -H. E. Adıvar

Birkaç örnek daha verelim:

"Kopyalar ne kadar **kuru** ve tatsızsa, taklitler o kadar canlı ve sevimliydi." -İhsan Oktay Anar

"Bu **acı** adam, **tatlı** ve nüktedandı." -Y. Z. Ortaç

"En yakın dostlarının bile kusurlarını **keskin** bir dille yüzlerine vururmuş." -H. Taner

"Bir kadın sesiydi bu. **İnce ve keskin**, dikkati hemen kapan ve bırakmayan bir ses." -P. Safa

Mecaz Anlam

- Bir kelimenin **tamamen gerçek anlamı dışında** kullanılmasıdır.
- Mecaz anlam çoğunlukla benzetme yolu ile kazandırılır.
- Mecaz anlam aslında bir "**değişmece**"dir.

Örneğin, bir kadın için "**kuru bir kadın**" denildiğinde, **ıslak olmayan** anlamı değil **zayıf, çelimsiz anlamı** kastedilmesi bir değişmece, bir mecazdır. Yazar anlatımı güçlendirmek için bu değişimi yapar:

"Kara, **kuru**, kibirli, kazık gibi bir kadın!" -H. E. Adıvar

Birkaç örnek daha verelim:

"Kopyalar ne kadar **kuru** ve tatsızsa, taklitler o kadar canlı ve sevimliydi." -İhsan Oktay Anar

"Bu **acı** adam, **tatlı** ve nüktedandı." -Y. Z. Ortaç

"En yakın dostlarının bile kusurlarını **keskin** bir dille yüzlerine vururmuş." -H. Taner

"Bir kadın sesiydi bu. **İnce ve keskin**, dikkati hemen kapalı ve bırakmayan bir ses." -P. Safa

Terim Anlam

- Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili **özel ve belirli bir kavramı karşılayan** kelimeler terim anlamlı sözcüklendir.

Örneğin, "üçgen" kelimesi bir geometri terimidir:

Tabanı otuz metre kadar tutan bir **eşkenar üçgen** biçimindedir. -T. Buğra

Örneğin "nota" sözcüğü bir müzik terimidir:

"Saz sesleri bazen aynı **notaları**, ruhumuza mihlanmak istenen bir altın çiviye vurulan darbeler gibi tekrar ederdi." - A. Ş. Hisar

"Ofsayt" sözcüğü bir spor terimidir:

"Maçta da kendini pek yormaz, yarı **ofsayt** durumlarından beş gol çıkarırdı." -H. Taner

Somut Anlam

- Doğada bulunan ve **duyu organlarımız ile algılaya bildiğimiz varlıkları** karşılayan sözcükler somut anlamlı sözcüklerdir:

İnsan, hayvan, kedi, kuş, gemi, araba, deniz, göl, silgi, kalem, defter, hava, su, toprak, şeker, tatlı sözcükler örnek gösterilebilir.

- Somut anlamlı bir kelime soyut bir anlam ifade edecek şekilde kullanılabilir. Buna **soyutlama** da denir.
- Somut anlamlı bir sözcük soyut anlama gelecek şekilde kullanıldığında **gerçek anlamından uzaklaşır** ve mecaz anlam kazanır:

"Şu pis dünyanın acılarında bile öyle bir tat var ki her şeye razıyım." -R. N. Güntekin

"Size de tiyatruza da biraz yararlı olabilmek için didiniyorum, parçalaniyorum." -T. Buğra

Soyut Anlam

- **Var olanı değil, varlıkları değil, kavramları** karşılayan sözcükler soyut anlamlıdır. Soyut anlamlı sözcükler varlığı karşılamadığından duyu organları ile **algılanamaz**.

Düşünce, hürriyet, bağımsızlık, kavram, aşk, sevgi, nefret, ihanet, gönül, dostluk, arkadaşlık vb. gibi **maddesel olmayan** sözcükler örnek gösterilebilir.

- Soyut anlamlı bir sözcük somut anlama gelecek şekilde kullanılabilir. Buna soyutlama denir.
- Soyutlama daha çok soyut kavramı kişileştirme yolu ile ona somut özellikler verilerek yapılır:

"Uslan artık deli gönül

Bak gelip geçiyor ömür" - Zerrin Özer

- Somutlama benzetme yolu ile de yapılır:
"Bir milletin **şii**, devirler aşırı elden ele gezen bir **meşaledir**." Attila İlhan

Nitel Anlam

- Nitelik, bir şeyin **sayısal olarak ölçülemeyen** özellikleridir.
- Bir kelime bir şeyin sayısal olarak ölçülemeyen bir özelliğini belirtecek şekilde kullanılırsa **nitel anlamda** kullanılmış olur.
- Bir şeyin nitel özellikleri, daha çok **nasıl** oldukları, nasıl göründükleri ile ilgilidir.

*"Bir aralık **iyi** fal bildiğimi haremde duyurdum." - F. R. Atay*

*"Kızına söylemedik **kötü** lakırtı bırakmamış." - M. Ş. Esendal*

*"Bu boş ve **çirkin** iddiayı bir kere de onun ağzından işitmek istedim." - Ö. Seyfettin*

Nicel Anlam

- Nicelik, bir şeyin sayısal olarak **ölçülebilir** özellikleridir.
- Bir kelime bir şeyin sayısal olarak **ölçülebilir** bir özelliğini belirtecek şekilde kullanılırsa **nicel anlamda** kullanılmış olur.
- Bir şeyin nicel özellikleri, daha çok **ne kadar** oldukları ile ilgilidir.

"*Geniş, bomboş bir taşlığın serin, rutubetli küf kokusu duyuldu.*" - P. Safa

"*Bütün gece eski kentin dar sokaklarında dolaşım.*" - A. Ağaoğlu

"*Kısa boylu Japon cinsi bile sporla üç parmak uzadı.*" - A. Haşim

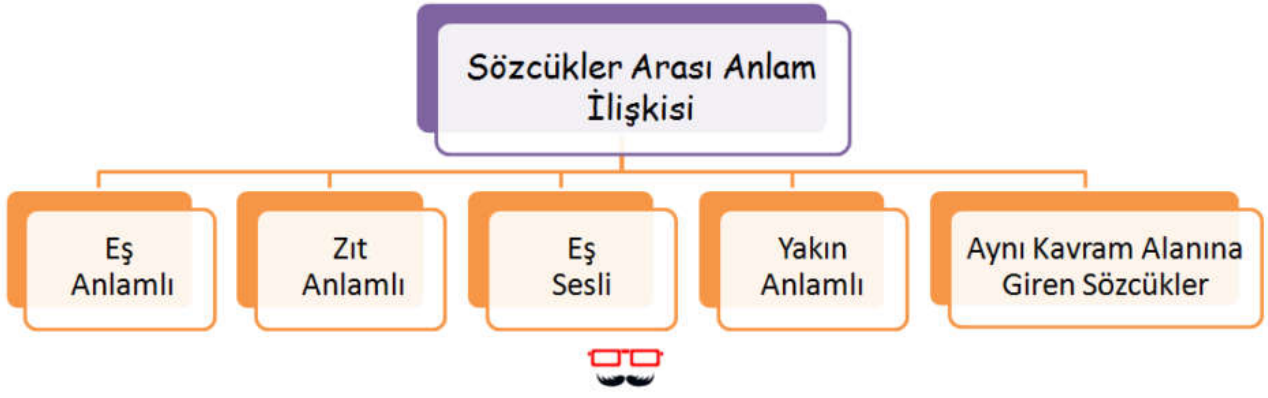
Unutma, her kelime kullanıldığı cümle içerisinde anlam kazanır. Bir kelimenin nitel anlamda mı nicel anlamda mı kullanıldığını cümlede kullanıldığı anlama bakarak anlayabiliriz:

"*Sevgililerin birbirine kavuşması gerçekleşmeyecek bir **uzak umut** olarak gözüktür.*" - M. And

Örneğin bu cümlede uzak sözcüğü ölçülebilir bir yakınlık - uzaklık kavramını değil gerçekleşmesi güç olan, ihtimal verilmeyen bir özelliği belirtir.

"*Her birinin muhakkak bir **yakın arkadaşı** vardır.*" - E. Şafak (iyi anlamında)

"*Aynı şehirde, birbirimize **yakın** olduğumuzu bilmek, aynı havayı solumak bile beni mutlu kılıyor.*" - Z. Livaneli (mesefe olarak yakınlık)

Sözcükler Arası Anlam İlişkisi

Sözcükte anlam konusunun bir başka başlığı olan sözcükler arası anlam ilişkisinde, kelimelerin birbirleri arasında oluşturdukları anlam ilişkilerini inceleyeceğiz:

Eş Anılamlı Sözcükler

- Farklı sözcükler oldukları halde **aynı anlamda kullanılan** sözcükler arasında **eş anlamlılık ilişkisi** vardır.
- Bu kelimeler eş anlamlı olarak adlandırılır. Ad-isim, sözcük-kelime, yaşlı-ihtiyar, anı-hatıra, asır-yüzyıl,akıl-us, düşünce-fikir özgürlük-hürriyet vb. kelimeler eş anlamlı kelimelerdir.

Zıt Anılamlı Sözcükler

- Anıamları birbirine zıt, anıamları birbirinin **tam tersi** olan kelimeler arasında zıt anlamlılık ilişkisi vardır.
- Bu kelimeler zıt ya da **karşıt anlamlı** sözcükler olarak adlandırılır.

Ağır / hafif, aşağı / yukarı, büyük / küçük, düz / eğri, iyi / kötü, ileri / geri, ucuz / pahalı, zor / kolay vb. sözcükler karşıt anlamlı sözcüklerdir.

Yakın Anılamlı Sözcükler

- Bazı sözcükler tam olarak **aynı anlamı ifade etmese** de anıamları birbirine **yakın**dır.

Anlaşmak / uyuşmak, göndermek / yollamak, çalışmak / çabalamak / koşuşturmak, yola çıkmak / yola düşmek / yola koyulmak vb. sözcükler yakın anlamlıdır.

Eş Sesli Sözcükler

- Söylenişleri ve yazılışları **aynı** fakat **anıamları farklı** olan sözcüklerdir.

Toprak parçası olan **kara** ile bir renk olan **kara** sözcüğü gibi
Bir sayıyı ifade eden **yüz** ile çehre anlamına gelen **yüz** sözcüğü gibi.
Küçük dere anlamındaki **çay** ile içecek türü olan **çay** gibi.

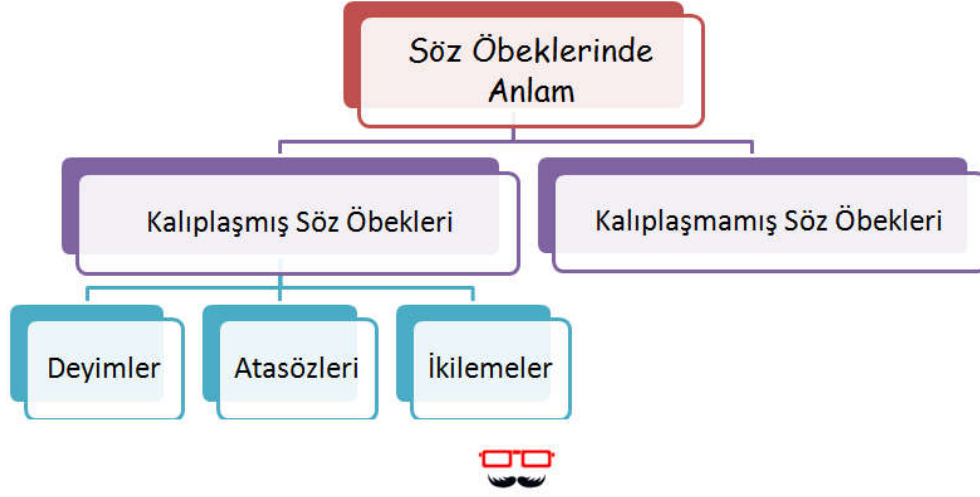
Aynı Kavram Alanına Giren Sözcükler

- Kavram alanı ifadesi varlıkların ortak özelliklerini, cins ve türlerini kapsayan, sınıflandıran bir ifadedir.
- Örneğin, uçak, tren, otobüs, gemi, feribot, vapur, otomobil, bisiklet kelimeleri "taşıt" kavram alanı içerisindedir.
- Gemi, vapur, feribot, sal kelimeleri de "su üstü taşıtları" kavram alanı içerisindedir.
- Bisiklet, kızak, kağı, at arabası ise "motorsuz kara taşıtları" kavram alanı içerisindedir.

Sözcüklerin aynı kavram alanında olup olmadıklarına, onların ortak ve ya farklı özelliklerine bakarak karar veririz.

Bu ortak özellikler çok genel de olabilir özel de olabilir. Örneğin, ağaç, maymun ve insan sözcüklerinin ortak özelliği "canlı" olmalarıdır.

Çam, meşe, kavak kelimelerinin ortak özelliği ise "ağaç" olmalarıdır.

Sözcükte Anlam ana başlığı altında sadece sözcüklerin anlamları değil bir kaç sözcükten meydana gelen sözlerin yani söz öbeklerinin (söz gruplarının) de anlamları incelenir:

Kalıplaşmış Söz Öbekleri

Deyimler

- Gerçek anlamından **farklı bir anlam** taşıyan ve **çekici bir anlatım** özelliğine sahip olan **kalıplaşmış** söz öbeklerine deyim denir.
- Deyimler halkın ortak mirasıdır ve kalıplaşmış olduğundan **değiştirilemez**.
- Deyimlerdeki anlatım güzelliği deyimlerin **mecaz anlamlı** olmasındandır.
- Deyimler bir dildeki en önemli zenginliktir. Olayları ya da durumları **kısa, özlü, net, kıvrakça** ifade eden **tabirler**dir.
- Deyimleri atasözünden ayıran özellik: Deyimlerin cümle niteliğinde olmamasıdır.

Abayı yakmak, aşağıdan almak, bağrına taş basmak, buluttan nem kapmak, çileden çıkmak, dalga geçmek, elele vermek, karşı gelmek, mercimeği fırına vermek, nalları dikmek, saman altından su yürütmek, üç buçuk atmak, yasak savmak, yüzgöz olmak, zılgıt vermek, göze girmek, gözden düşmek, kulağı delik, eli açık, tepesi atmak, gönül almak, göze gelmek, dile düşmek, küplere binmek vb.

Atasözleri

- Atasözü ya da **atalar sözü**, **halkın ortak ürünü olan**, halkın olaylar ve durumlar karşısında edindiği **tecrübe ve gözleme dayalı**, **öğüt verici nitelikte** özlü, kısa, çarpıcı **kalıplaşmış** cümlelerdir.
- Atasözleri, **söz oyunlarına** ve zengin bir anlatıma dayalı, gerçek anlamı dışında **derin bir anlam** taşıyan **mecazlı** sözlerdir.
- Atasözleri, kalıplaşmış olduğundan **değiştirilemez**.
- Deyimlerle birlikte atasözleri bir milletin geçmişten bugüne dünya görüşünü, felsefesini, olaylara bakış açısını gösteren binlerce yıllık birikimlerdir.
- Bu yüzden bir Türk atasözünü, Anadolu'da yaşayan Türk de Kazakistan'daki Türk de Kırgız da Türkmen de Azeri de bilir, kullanır. Bu yüzyılda kullanılan atasözü bundan bin yıl önce de var olduğu gibi bin yıl sonra da var olacaktır.

Âlet işler, el övünür. Ak akça kara gün içindir. Çalma elin kapısını, çalarlar kapını. Ağlamayan çocuğa meme vermezler. Güzele bakmak sevaptır. Eşek hoşaftan ne anlar denesini yer suyunu bırakır vb.

İkilemeler

- Anlamı **pekiştirmek**, anlatımı **güçlendirmek** için kalıplaşmış şekilde **arka arkaya söylenen iki kelimedenden** meydana gelen söz öbeklerine ikileme denir.
- İkilemeler oluşturulma şekillerine göre sınıflandırılabilir:
- **Aynı sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: ağır ağır, yavaş yavaş, hızlı hızlı vb.

"Ama bu yeni şiir, **yavaş yavaş** yayılıp birçok kimse tarafından da tutulunca iş değişti." - **O. V. Kanık**

- **Eş ya da yakın anlamlı sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: ses seda, yorgun argın, zarar ziyan, mutlu mesut, doğru dürüst, eş dost vb.

"Bak hele üzerinden **ses seda** uzaklaşır,
Düşerim gerilere, içyeden içyeden." - **F. H. Dağlarca**

- **Karşıt anlamlı sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: aşağı yukarı, iyi kötü, ileri geri, acı tatlı, altı üstü vb.

"Her birimiz **iyi kötü** bir vitrin taşımaktayız göğüs kafesimizde." - **E. Şafak**

- **Biri anlamlı diğeri anlamsız sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: çoluk çocuk, eski püskü, yarım yamalak, yırtık pırtık, gelmek melmek vb.

"Kentler, büründüğümüz kıyafetler gibidir. Kimi zaman bol, dökümlü, zengin gösteren, kimi zaman **eski püskü**, gariban ama mağrur..." - **A. Erdoğan**

- **Her ikisi de anlamsız sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: abur cumur, mırın kırın, paldır küldür vb.

*Olumlu, verimli bir işe adayacağı zamanını, **abur cubur** işlere harcamak ağırlarına gider.* - **H. Taner**

- **Yansıma sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: şırıl şırıl, gıcır gıcır, gürül gürül, fokur fokur, cik cik, miyav miyav, pır pır vb.

"İdare lambası **pır pır** edip duruyordu sofadaki merdiven başında." - **Ç. Altan**

Yansıma sözcükler insanların doğada duyduğu sesleri taklit edip türettikleri sözcüklerdir.

Kalıplaşmamış Söz Öbekleri

- Sözcükte Anlam konusunun en önemli başlığı kalıplaşmamış söz öbekleridir.
- Çünkü bu söz öbeklerinin herkes tarafından **bilinen anlamları yoktur**.
- Bu söz öbeklerinin **anlamı kullanıldığı cümle ve metinden hareketle bulunur**.
- Kalıplaşmış söz öbekleri yani atasözleri, deyimler, ikilemeler nasıl anlatıma zenginlik katmak amacı ile kullanılıyorsa kalıplaşmamış söz grupları da aynı amaçla kullanılır.
- Amaç, **ifadeyi sanatsallaştırmak, zenginleştirmek, kuru bir ifade olmaktan çıkarmaktır**.
- Kalıplaşmamış söz öbekleri, mecaz, benzetme, kişileştirme, ad aktarması, deyim aktarması gibi birçok söz sanatı kullanılarak elde edilir.
- Ve bu sözleri elde etmek yazarın **yeteneğine, hayal ve ifade gücüne** bağlıdır.
- Zaten bu yüzden kalıplaşmamış diye adlandırılır.
- **Herkes güzel bir laf söyleyebilmek için** kalıplaşmamış söz öbekleri oluşturabilir!
- Kısacası kalıplaşmamış söz öbekleri, **edebiyat sanatının temelidir**, diyebiliriz.

Hadi öyleyse, bu sanatın inceliklerini inceleyelim ve nasıl bir şeymiş öğrenelim:

"Çocuklarımızı, **yüzyılımızın sevimsiz boyasıyla kapatılmış bir şehir** bekliyor."

Ne demek şimdi bu? Yazar burada ne demek istemiş? Niye yazar direk derdini söylemiyor da böyle süslü laflar ediyor. Çünkü bu bilgilendirici bir metin için yazılmış bir cümle değil, sanatsal bir zevk kaygısı ile kaleme alınmış ve okuyucusunu da bu yüzden etkiliyor.

Bu söz öbeği her okuyucu da aynı anlamı, aynı hissi uyandırmayabilir. Hepimiz farklı şeyler anlayabiliriz. Amaç da zaten biraz bu.

Peki yazarımız şunu demek istiyor olabilir mi:

Çocuklarımıza tek renk, koyu, çirkin şehirler bırakıyoruz. Peki bu şehirlerimizi boyayan çirkin renk, gri olabilir mi? Şehirler bu gri rengini beton yapılardan alabilir mi? Betonun rengi gri, peki doğanın rengi?

Yeşil. Öyleyse gelecekte çocuklarımızı, çağımızın çirkin rengi gri ile boyalı sevimsiz yani her yeri beton ve yeşilliğin yok edildiği çirkin bir şehir bekliyor olabilir mi?

Birkaç örnek daha, ne demek istenmiş bu cümlelerde, düşünme sırası sizde:

"**Çağın gerisinde kalmış** yazarların başarılı ve özgün eserler ortaya koymaları mümkün değildir."

"Onun eserlerini okuyan kişi, ne demek istediğini hemen anladı. **Tam bir dil cambazıydı** o."

"**Yazılarına yüreğini koymayan** bir sanatçı ne kadar uğraşırsa uğraşsın sesini kimseye duyuramayacaktır."

"Ne düşünürseniz düşünün, her durumda **kendi kafanız-la düşünün**."

"Yenilikçi bir kapak tasarımcısı olarak **kendini tekrar etmeyen tasarımlar**a odaklanmayı tercih ediyorum."

1. ÖNERİ (TEKLİF) CÜMLELERİ

Bir sorunu çözmek veya daha iyiye ulaşmak için görüş ve düşüncelerin öne sürüldüğü cümlelerdir.

Örnek

- » Daldaki elmayı almak için merdiven kullanılmalıdır.
- » Bu işe sabırlı yaklaşmanız daha doğru olacak.
- » Konuyu iyice anlamak istiyorsan, önce tekrar et, sonra da bol bol soru çöz.

2. VARSAYIM CÜMLELERİ

Gerçekleşmemiş bir olayın gerçekleşmiş gibi ya da gerçekleşmiş bir olayın hiç gerçekleşmemiş gibi kabul edildiği cümlelerdir. Varsayım anlamı taşıyan yargılarda genellikle “tutalım ki, diyelim ki, farz edelim, düşün ki” gibi ifadelerle yer verilir.

Örnek

- » Diyelim ki bu uçağa yetişemedin.
- » Bir an için rüyalarının gerçekleştiğini düşün.
- » Tut ki puanın yetmedi ve üniversiteye giremedin.

3. ELEŞTİRİ CÜMLELERİ

Bir yapıtın, bir insanın veya bir durumun doğru ya da yanlış yönlerini belirten cümlelerdir. Eleştiri, olumlu eleştiri ve olumsuz eleştiri olmak üzere ikiye ayrılır.

Örnek

- » Konuları açık ve anlaşılır bir dille ele almış.
 - » Hakem, son maçı çok iyi yönetti.
- Yukarıdaki cümlelerde hoş giden yönler belirtildiğinden **olumlu eleştiri** yapılmıştır.
- » Bu firmanın ürünleri eskisi kadar kaliteli değil.
 - » Kimi öyküleri, öykü olmaktan çok köşe yazısıdır.
- Yukarıdaki cümlelerde de hoş gitmeyen, eksik

görülen yönler belirtildiğinden **olumsuz eleştiri** yapılmıştır.

4. ÖZ ELEŞTİRİ CÜMLELERİ

Bir kişinin kendi davranışları üzerinde yürüttüğü yargıları içeren cümlelerdir.

Örnek

- » Zamanı iyi kullanmadığım için sınavda başarısız oldum.
- » On dört yaşına geldim ama hâlâ güzel yazmayı öğrenemedim.
- » Düşünmeden konuşarak arkadaşımın kalbini kırdım.

5. DAVRANIŞ CÜMLELERİ

Birine veya bir şeye karşı sergilenen hâl, hareket, muamele, tavır ve tutumları anlatan cümlelerdir.

Örnek

- » Yıllardır görmediği dayısına doyasıya sarıldı.
- » Ev sahibi bizi çok sıcak karşıladı.

6. ÖN YARGI (PEŞİN HÜKÜM) CÜMLELERİ

Bir kişi veya bir durumla ilgili belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargıları belirten cümlelerdir.

Örnek

- » Bu işi kesinlikle başaramayacak. (Olumsuz ön yargı)
- » Bu kitap bu yılın en çok okunan kitabı olacak. (Olumlu ön yargı)
- » Ben zaten onun suçlu olduğunu baştan biliyordum.

7. UYARI CÜMLELERİ

Kişi ya da kişileri yanlış davranışlardan uzak tutmak için bir konu, sorun ya da olumsuz bir durum ile ilgili ikaz ve hatırlatmaları içeren cümlelerdir.

Örnek

- » Kışın zincir takmadan yola çıkmayın.
- » Üzerime bu kadar gelmeyin.
- » Dilini tutmayı öğrenemezsen etrafında kimsecikler kalmaz.

8. GÖRÜŞ CÜMLELERİ

Bir olay, varlık veya düşünce üzerinde varılan yargıyı belirten cümlelerdir.

Örnek

- » Resim sanatı insanı dinlendirir.
- » Hepimiz hatalarımızdan ders çıkarmalıyız.
- » Bu projedeki eksikleri gidermeliyiz.

9. YAKINMA (ŞİKAYET) CÜMLELERİ

Bir durumdan duyulan rahatsızlığı ifade eden cümlelerdir.

Örnek

- » Gittiğinden beri hiç aramadı.
- » Nerede nasıl davranacağını bir öğrenebilse.
- » İnsanlar hâlâ uğradıkları haksızlıklara ses çıkarmıyor.

10. HAYIFLANMA CÜMLELERİ

Bir kişinin herhangi bir olaydan veya yapmadığı bir işten dolayı duyduğu üzüntüyü anlatan cümlelerdir.

Örnek

- » Öğretmenin anlattıklarını keşke defterime yazsaydım.
- » Gençlikte bir güzel gezip eğlenmek varmış.
- » Zavallı kedi soğukta çok üşümüş.

11. PİŞMANLIK CÜMLELERİ

Yapılan bir hata veya yanlış sonucunda duyulan üzüntüyü belirten cümlelerdir.

Örnek

- » Keşke ona bu sözleri söylemeseydim.
- » Bu arabayı almamız bir hataydı.
- » Buzlu yolda bu kadar hızlı araba kullanmamalıydım.

» **Hayıflanma cümleleri ile pişmanlık cümleleri arasındaki fark** şudur: Hayıflanma cümlelerinde yapılmayan bir işten dolayı duyulan üzüntü anlatılır, pişmanlık cümlelerinde ise yapılan bir işten dolayı duyulan üzüntü söz konusudur.

12. SİTEM CÜMLELERİ

Bir kimsenin yaptığı bir hareketten dolayı duyulan üzüntünün, kırgınlığın dile getirildiği cümlelerdir.

Örnek

- » Davete bir beni çağırılmamışsın.
- » İnsan, kendisine bunca emeği geçen insanı bir kere de olsa arayıp sorar.
- » Bir yudum mutluluğu bize çok gördünüz.
- » **Sitem cümleleri ile yakınma cümleleri arasındaki fark** şudur: Sitem cümlelerinde bir durumdan veya bir kişiden duyulan rahatsızlık kişinin kendisine söylenir, yakınma cümlelerinde ise bir durumdan veya bir kişiden duyulan rahatsızlık başkalarına anlatılır.

13. KÜÇÜMSEME CÜMLELERİ

Bir kişiye veya bir olaya değer vermeme, onu küçük görme, önemsememe, hafife alma anlamı taşıyan cümlelerdir.

Örnek

- » O da güya okuyacak da adam olacak.
- » Bu maçı kazanıp da şampiyon olacakmış.
- » Sen kim, sanatçı olmak kim!

14. AZIMSAMA CÜMLELERİ

Bir şeyin miktarca az olduğunu, yetersiz görüldüğünü ifade eden cümlelerdir.

Örnek

- » Bir tanecik mi ayakkabın var?
- » Bu kadcıkcık ücretle çalışmam.
- » Günlerdir çalışıyorsun, ne kadar az iş yapmışsın.

15. ŞAŞIRMA CÜMLELERİ

Beklenmeyen bir durum karşısında ne yapacağını, nasıl davranacağını bilememe, hayrete düşme anlamı taşıyan cümlelerdir.

Örnek

- » Böyle ansızın gideceğini hiç düşünmemiştim.
- » Sınav sonucunu çok yüksek beklerken düşük gelmesin mi!

16. BEKLENTİ CÜMLELERİ

Gerçekleşmesi beklenen davranış ve işleri bildiren cümlelerdir. Beklentiler bazen gerçekleşir bazen gerçekleşmez.

Örnek

- » Sınavdan yüksek not almayı umuyorum.
- » Bizi bu sefer daha sıcak karşılayacağını düşünmüştük.
- » Annem doğum günümde bana en sevdiğim oyuncakı alacak.

17. ÖZLEM (HASRET) CÜMLELERİ

Geçmişte yaşanan günlerin tekrar yaşanma isteğini ya da bir yeri veya kişiyi görme isteğini dile getiren cümlelerdir.

Örnek

- » Yıllardır görmediğim köyüm burnumda tütüyor.
- » Eskiden bayramlar bir başka kutlanırdı.
- » Fırsat olsa da onu tekrar görebilsem.

18. TASARI CÜMLELERİ

Gelecekte yapılması planlanan işlerin belirtildiği cümlelerdir.

Örnek

- » Önümüzdeki ay tatile çıkmayı düşünüyorum.
- » Bu işin altından başarıyla kalkmayı amaçlıyoruz.

19. TAHMİN CÜMLELERİ

Akla, sezgilere, gözlemlere veya birtakım verilere dayanarak, olacak bir şeyi önceden kestirebilme sonucunda ortaya çıkan cümlelerdir.

Örnek

- » Annem meraktan patlıyordur şimdi.
- » Göküzü bulutlarla doldu, yağmur yağabilir.
- » Şu anda öğretmen derse başlamıştır.

20. OLASILIK (İHTİMAL) CÜMLELERİ

Gerçekleşmesi kesin olmayan bir olayın veya bir durumun ortaya çıkmasının beklenilmesi, umut edilmesi ile ilgili cümlelerdir.

Örnek

- » Tatilde Karabük'e gidebiliriz.
- » Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.
- » Sanıyorum o konu anlatılmadı.

» **Olasılık cümleleri ile tahmin cümleleri arasındaki fark** şudur: Olasılık anlamlı cümlelerde "ikilem" söz konusudur. Yani bahsedilen şey için "Öyle de olabilir, böyle de olabilir." anlamı hakimdir. Tahmin anlamlı cümlelerde bu "ikilemi" görmeyiz. Tahmin anlamlı cümlelerde tecrübelerden hareketle "emin oluş" havası vardır.

21. BEĞENİ CÜMLELERİ

Bir varlığa veya bir olayın sonucuna yönelik beğenme, takdir etme, övme veya onaylama işini bildiren cümlelerdir.

Örnek

- » Her türlü rezaletin yaşandığı bu çevrede dürüst ve tertemiz bir insan olarak yetişti.
- » Araba dediğin böyle rahat ve geniş olmalı.

22. ONAY (BİR DÜŞÜNCEYE KATILMA) CÜMLELERİ

Yapılan bir işin ya da davranışın yerinde ve doğru olduğunun kabul edildiği cümlelerdir.

Örnek

- » Öğretmenine saygı göstererek yerinde bir davranış sergiledi.
- » Aferin sana, son saniyede topu potaya atman doğru bir hareketti.

23. ABARTMA CÜMLELERİ

Bir şeyi olduğundan çok veya az göstererek anlatan cümlelerdir.

Örnek

- » Adam o kadar zayıf ki üflesek uçacak.
- » Ağlamaktan gözlerinin yaşı kurumuştur.
- » Pire kadar boyuyla bana kafa tutuyor.

24. ENDİŞE (KAYGI) CÜMLELERİ

Olumsuz bir durumun gerçekleşme olasılığından dolayı duyulan kaygıyı anlatan cümlelerdir.

Örnek

- » Acaba yolda başlarına bir şey mi geldi?
- » Bu kadar bekledik ama ya gelmezse...

25. GÖZLEM CÜMLELERİ

Bir varlığın, durumun veya olayın niteliklerini gözleme dayalı olarak anlatan cümlelerdir.

Örnek

- » Yazarın çalışma masası darmadağındı.
- » Çocuk bizimle konuşurken sürekli sallanıyordu.

26. KESİNLİK BİLDİREN CÜMLELER

Şüphe ve olasılık barındırmayan, anlamında kesinlik olan cümlelerdir. Genelde nesnel anlatımlı cümlelerdir.

Örnek

- » Bu yörenin dereleri kışın donar.
- » Ders bitmiştir, herkes dışarı çıksın.

27. EŞİTLİK BİLDİREN CÜMLELER

İki veya daha çok şeyin eşit olması durumunu ifade eden cümlelerdir.

Örnek

- » Kazandığımız paraları yarı yarıya paylaştık.
- » Boyca birbirleriyle aynılar.

28. DOĞRUDAN ANLATIM

Başkalarına ait sözleri söylediği gibi aktarmaktır.

Ali: "Bu kitabı iki kez okudum." dedi.

Öğretmen: "Bu test sorularını evde çözeceksiniz." dedi.

Dersten sonra etüt yapacağız, dediler.

Başbakan: "Kıbrıs, bizim toprağımızdır." dedi.

Öğretmen, Ali'ye: "Arkadaşına söyle, yarın ödevini mutlaka getirsin!" dedi.

29. DOLAYLI ANLATIM

Başkalarına ait sözleri değiştirerek, sadece içerik olarak aktarmaktır.

Ali, bana bu kitabı iki kez okuduğunu söyledi.

Yazar, roman kahramanının gerçek hayatta da yaşadığını söyledi.

Annem, akşam eve erken gelmem gerektiğini söyledi.

30. ÜSLUP

Üslûp, sanatçının yazım tekniği (yöntem, tarz, metot), kelime seçimindeki ve cümle kuruluşundaki kendine özgülük; görüş, duyuş ve anlatış özelliğidir.

Sanatçının dili kullanma biçimi, anlatım şekli üslûbu oluşturur. Bir eserin cümlelerin uzunluğu, kısalığı; sanatçının sözcük seçimi, sanatlı ya da yalın anlatımı üslûp ile ilgilidir.

31. KARŞILAŞTIRMA İLİŞKİSİ

İki kavram, nesne, eser, kişi arasında yapılan kıyaslamaya karşılaştırma denir. Karşılaştırmada benzerlik, farklılık, üstünlük gibi değişik durumlar ifade edilir. Yani karşılaştırmanın hangi yönden yapıldığı ortaya konur. Bu durumda **benzetme ve karşılaştırma edatları** kullanılır.

Adnan yaşça Ahmet'ten büyük(tür).

Yeni şiirler eski şiirlere göre daha anlaşılır bir dille; ama daha anlaşılmasz imgelerle yazılmaktadır.

Sağlığım geçen haftaya **göre** daha iyi.

Televizyon da sinema **kadar** etkilidir.

Bu konuda senden **daha** bilgisi yok.

Bu çalışmayla **daha iyi** bir puan alabilirdin.

Dinlemek de konuşmak **kadar** önemlidir.

Öğretmen, sınıfın **en çok** konuşanını öne

oturttu.

Öykülerini de okudu; ama bunları şiirleri ve oyunları **kadar** beğenmedi.

32. AMAC-SONUC İLİŞKİSİ

Eylemin hangi amaca bağlı olarak gerçekleştiği vurgulanır. Bu tür cümlelerde de "için, diye, üzere" gibi edatlardan yararlanır.

Öfkesini yenmek **için** dışarı çıktı.

Yoksulluktan kurtulmak **için** şehre göç etmiş.

Kardeşi iyileşsin **diye** Allah'a dua ediyor.

Bildiklerini anlatmak **üzere** karakola

başvurdu.

Bu sıkıntılara sınavı kazanalım **diye** katlanıyoruz.

Yabancı dil öğrenmek **için** kursa gidiyor.

33. KOŞUL-SONUC İLİŞKİSİ

Bazı cümlelerde temel yargının gerçekleşmesi bir şarta bağlanır. Buna göre birinci bölüm (yan yargı) koşul, ikinci bölüm ise o koşula bağlı olarak ortaya çıkan sonuçtur (temel yargı).

Türkçede koşul anlamı asıl olarak "-sE" şart ekiyle sağlanır. "ise", "-dİkçE", "mİ", "ama", "üzere", "yeter ki" ile de koşul anlamı sağlanır.

Lodos eserse hava temizlenir.

Ne demek istediğimi, bu kitabı okursan anlarsın.

Yardım edersen işimi çabuk bitiririm.

Babanı gördü mü olanları anlatır.

Sizin için izin alırım, ama erken döneceksiniz.

İki saat sonra dönmek üzere gidebilirsin.

İstedğin arabayı alırım, yeter ki sınavı kazan.

Okula gideceksin **ama** otobüsle.

Onu **gördükçe** seni hatırlıyorum.

bağlıdır:

İzin verse de görüşlerimizi açıklasak.

Kar yağmasa da otobüsle gitsek.

FİİLİMSİLER KONUSU ANLATIMI

Fiilimsiler konusunu anlayabilmek için öncelikle fiil ile isim arasındaki farkları bilmek gerekir.

İsimler

- İsimler, canlı ya da cansız varlıkları, yerleri, kavramlara verilen adlardır.
- İsimleri çevremizdeki her şeyin adı** olarak görev yapan sözcükler şeklinde niteleyebiliriz.
- Eşya, araba, motor, aşk, sevgi, düşünce, ders, sınav, defter, kitap vb, gibi.

Fiiller

- Fiiller ise çevremizdeki canlı cansız varlıkların, **nesnelerin yaptıkları hareketlere, işlerine, durumlarına** verilen adlardır.
- Yaptığımız hareketler, işler** birer fiil ya da diğer adı ile eylemdir.
- Konuşmak, yazmak, yürümek, anlatmak, durmak, çalışmak, dinlemek vb. gibi.

Fiilimsi Nedir?

Fiilimsiler, **fiil kök ve gövdelerine getirilen çeşitli eklerle türetilen, fiil anlamlarını korumakla birlikte** cümlede **isim, sıfat ya da zarf görevinde kullanılan** sözcüklerdir.

Fiilimsiler hem **fiil** hem isim, sıfat ve zarf görevlerinde kullanılabilen **isimlerdir**. Zaten fiilimsi sözcüğü, fiil sözcüğüne gelen -imsi ekini alarak türetilmiştir. Söz gelimi **mavimsi sözcüğü maviye benzeyen demek ise fiilimsi sözcüğü de fiile benzeyen** demektir.

Fiilimsinin fiile benzeyen özellikleri: Kılış, durum, oluş bildirirler yani fiil gibi yargı bildirmeye devam ederler. Fiillere gelen olumsuzluk ekini alabilirler. (-me /-ma eki)

Fiilimsinin ise benzeyen özellikleri: İsim soylu kelimelerle aynı görevlerde (isim, sıfat, zarf) kullanılabilmelerinden ve **isim soylu kelimelerin aldıkları ekleri (isim çekim ekleri) alabilmelerinden** kaynaklanır.

Fiilimsi Ne Değildir?

Fiilimsiler **çekimli fiil değildir**. Fiiller gibi herhangi bir **kipte çekimlenemezler**, fiillerin aldığı **kip ve kişi eklerini alamazlar**. Bunu örneklendirelim:

Eve **gel-i-yor-um**. [**ben şimdiki zamanda geliyorum**]

Gel-(mek) fiili şimdi zaman kip eki ile kişi ekini almış, cümlede yüklem görevinde. Bu yüzden çekimli fiil.

Gelmek yorucu bir iştir.

Gelmek sözcüğü kip ya da kişi eki almamış, bir isim gibi kullanılmış. Bu yüzden fiilimsi. Ayrıca fiiller cümlede sadece yüklem görevi üstlenebilirler, unutmayalım.

Fiilimsileri Bulmanın Kolay Yolu

Fiilimsileri **fiilimsi eklerini ezberleyerek bulmaya çalışmak ilk aşamada sizi yanıltabilir**.

Bunun yerine: **Cümledeki yüklemi ve varsa şart kipi -(sa) alan kelimeyi çıkarıyoruz. Cümlede fiiller sadece yüklem olabileceği için, yüklemli elediğinizde fiile benzeyen sözcükler fiilimsidir**.

"Yürüyerek eve ~~gidiyorum~~" cümlesinde yüklem olan "**gidiyorum**" sözcüğünün **üzerini çiz**. Geriye kalan sözcükler, "**yürüyerek ve eve**" sözcükleri. Bunlardan "ev" sözcüğü **isim**, "yürüyerek" **sözcüğü ise fiile benziyor. Tebrikler, fiilimsiyi buldunuz**.

UYARI

Fiilimsiler, **diğer tüm isimler gibi ek fiil olarak da kullanılabilir**. Fiilimsiler ile ilgili çözeceğiniz sorular da çok az da olsa fiilimsinin yüklem olduğu sorular karşınıza çıkabilir. **Fiilimsi sorularında çıkmasa bile cümle türleri konusunda sizleri yanıltmak için fiilimsinin yüklem olduğu cümleler ile de karşılaşacaksınız**.

Tek isteği bir an önce eve gitmek-ti. (gitmek-i-di) → gitmek isim fiili -i ek fiili sayesinde yüklem olarak kullanılmış.

Fiilimsinin ne olduğuna dair kafamızda bir şeyler oluşmaya başladı, şimdi **fiilimsi türlerine** bakalım:

Türkçede **isim-fiil (matar)**, **sıfat-fiil (ortaç)** ve **zarf-fiil (ulaç)** olmak üzere üç fiilimsi türü vardır.

1. İSİM – FİİL

Fiillere **-me**, **-mek** veya **-iş** eklerinin gelmesi ile oluşur.

Bu ekler, ses uyumuna **-ma**, **-mak**, **-ış**, **-uş**, **-üş** şeklinde uyarlar.

Aklımızda **ma-ış-mak** (mayışmak) şeklinde tutabiliriz.

Cümlede diğer isimler gibi, **isim çekim eklerini alabilir; özne, nesne, dolaylı tümleç görevlerinde** kullanılabilir.

“Okuması vardı, yazması azdı.” – **B. Felek**

“Bu günlerde herkes gitmek istiyor.” – **C. Yücel**

“İnsanın sözünün başkalarına ulaştığını, onlarla buluştuğunu görmesi güzel bir duygu.” – **N. Meriç**

“Görenin kanını kaynatan bir tadı vardı duruşunun, bakışının.” – **Y. Kemal**

Dikkat Et

1.İsim-fiil eki olan “-ma, -me”, olumsuzluk ekiyle karıştırılmamalıdır:

Bilmediğiniz konuları sormayı unutmayınız.

bilmediğiniz → olumsuzluk eki, unutmayınız → olumsuzluk eki,

sormayı → isim fiil eki

2. Bir kelimedede hem olumsuzluk eki hem de isim-fiil eki varsa ilki, olumsuzluk; ikincisi, isim-fiil ekidir:

Onu dinle – **me** – **me** – ye karar vermiş.

3. Tüm isim – fiillerin aynı zamanda olumsuz şekilleri de vardır: okumamak, bakmayış, gitmemek, görmeyiş, yazmamak gibi.

4. Kalıcı isim: Bazı **isim fiiller zamanla bir nesnenin adı haline**

gelebilir: çakmak, dondurma, uçurtma, kazma, kavurma, kıyma gibi.

Bunlar **kalıcı isim** adında karşınıza çıkabilir. **Fiilimsilerin kalıplaşması ile oluşmuş kalıcı isimlerin olumsuz yapılamaz.**

“Yemek yiyelim.” cümlesinde “yemek” sözcüğü isim fiil gibi görünmesine rağmen kalıcı isme dönüşmüş bir sözcüktür. → “Yememek yiyelim.” diyemez, fiilimsiler gibi olumsuzunu yapamazsınız.

2. SIFAT – FİİL

- Fiillere **-en, -esi, -mez, -ar, -di(k), -di(ği), -ecek ve -miş** eklerinin gelmesi ile oluşur.
Bu ekler de çoğu ekte olduğu gibi ses uyumlarına uyarlar.
- Aklımızda **-an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş** (anası mezar dikecekmiş) şeklinde tutabiliriz.
- **Sıfat-fiiller** cümlede **sıfat** görevinde kullanılırlar.

“Dönül**mez** akşamın ufkundayız.” –**Y. K. Beyatlı**

“Sınıfta, sürekli olarak numarası yaramazlar listesinin başına yazılan **an** kişi bendim.” -

A. Kutlu

“Yarın seni götüreceğim, beğen**diği**n bebeği alacağım.” –**H. E. Adıvar**

“Ana oğul, yeni kirala**dıkları** eve bir pazar günü taşındılar.” –**N. Cumalı**

“Atatürk’ün hemen herkesin gör**düğü**, mektep kitaplarına kadar geç**miş** bir fotoğrafı vardır.” –**A. H. Tanpınar**

“Yanlarında, kendileriyle ahbaplık ed**ecek** dostlar, hizmetlerine koş**acak** kadınlar veya erkekler görmek isterler.” –**A. Ş. Hisar**

Ek Bilgi

1. Bir fiilimsinin sıfat – fiil olup olmadığını fiilimsiden sonra gelen isme “Nasıl?” sorusunu sorarak anlayabiliriz:

dönülmez akşam – **Nasıl akşam?** kiraladıkları eve – **Nasıl ev?**

2. Bazen **sıfat – fiillerden sonra gelmesi gereken isim düşer**. Buna **adlaşmış sıfat** nedir:

Yoldan geç**en**leri (geçen insanları) gözlüyordu.

3. Sıfat fiillerin kalıplaşması sonucu da **kalıcı isimler** oluşur:

Yakacak kalmamış.

Geçmiş, anılardan ibarettir.

4. **Bazı sıfat-fiil ekleriyle kip ekleri aynı seslerden oluşur**. (-miş, -ecek gibi.) Dolayısıyla bu ekleri almış kelimelerin **hangi görevde kullanıldığı ancak cümlenin bağlamından anlaşılır**. Sıfat-fiil ekini almış kelimeler cümlede sıfat görevinde kullanılırken **kip ekini almış kelimeler çekimli fiil olarak kullanılır**. Onu hiç unutmay**acak**. → yüklem görevinde çekimli fiil
Unutulmay**acak** insanlar vardır. → sıfat görevinde sıfat fiil

3. ZARF – FİİL

- Fiillere **-esiye, -ip, -meden, -ince, -ken, -eli, -dikçe, -erek, -ir ... -mez, -diğinde, -e ... -e, -meksizin, -cesine** eklerinin getirilmesiyle oluşturulur.
- Bu ekler de çoğu ekte olduğu gibi ses uyumlarına uyarlar.
Zarf- fiiller cümlede **zarf** görevinde kullanılırlar.

"Halktan biri **olarak** otur**up** dinlenebileceğiniz ucuz bir kahve kalmamıştır artık." –

N. Cumalı

"Millet tütün paralarını al**ınca** borcunu öder." – **N. Cumalı**

"Çocuk köşeyi döner**ken** ana arkasından su içmeye gitti." – **B. R. Eyuboğlu**

"Yusuf Efendi seni ö**lesiye** seviyor Feride, dedi." – **R. N. Güntekin**

"Bir sabah, daha Ali uyan**madan**, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş." –

S. F. Abasıyanık

"Rızam ol**maksızın** sana varan sevgili kızım bana döndü." – **S. F. Abasıyanık**

Ek Bilgi

1. Zarf – fiilleri cümlede **zarf görevinde kullanıldıkları için** yükleme

sorulan **"Nasıl, ne zaman"** sorularına cevap verirler:

Eski günlerimizi **hatırladıkça** gözlerim doluyor. → Ne zaman gözlerim doluyor?

Adamcağızı **öldüresiye** dövdüler. → Nasıl dövdüler?

2. Zarf fiiller zarflar gibi **cümleye zaman ya da durum anlamı katarlar**. Nasıl sorusu ile durum anlamı katan zarf fiili, ne zaman sorusu ile zaman anlamı katan zarf fiili bulabilirsiniz.

3. Zarf – fiilleri bulurken eklerini ezberleyip onları tespit etmektense **cümlede zarfı bulmak her zaman daha net bir sonuç verir. Çünkü yukarıda sıraladığımız müstakil ekler dışında eklerle de zarf – fiiller oluşabilir:**

Kudur**muşça** etrafına saldırıyordu. → Nasıl saldırıyordu?

Geleceğinizi unutt**uklarından** hazırlık yapmamışlar. → Niçin hazırlık yapmamışlar?

Yaz gel**ende** yaylaya çıkalım. → Ne zaman yaylaya çıkalım?

Ek Bilgi

Bir fiilimsi (eylemsi) ile bu fiilimsiye bağlı kelimelerden oluşan kelime grubuna fiilimsi grubu denir. **Bir fiilimsi grubunda önce fiilimsiye bağlı olan kelimeler, sonra fiilimsi gelir.** Üç çeşit fiilimsi grubu vardır: İsimfiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu.

“**Çocuk köşeyi dönerken** ana arkasından su içmeye gitti.” → zarf fiil grubu

“**Şu dađlarda Körođlu olmak** ne güzel!” → isim fiil grubu

“**Atatürk’ün hemen herkesin gördüğü, mektep kitaplarına kadar geçmiş** bir fotoğrafı vardır.” –**A. H. Tanpınar**→ sıfat fiil grubu

(Burada bir parantez açmak gerekli, fiilimsi grupları fiilimsi ile bitmeli akademik olarak lakin MEB kazanım testlerinde fiilimsi grubunun bağlı olduğu isimleri de fiilimsi grubunun içerisine dahi etti.

“Evinde, **çok güzel hazırlanmış akşam sofrası** onu bekliyordu” cümlesinde fiilimsi grubu olarak “çok güzel hazırlanmış akşam sofrası” cevap olarak verildi. Cümle ögesi bulurken de faydalı olacağı için böyle öğretmek daha faydalı olabilir.)

Ek Bilgi

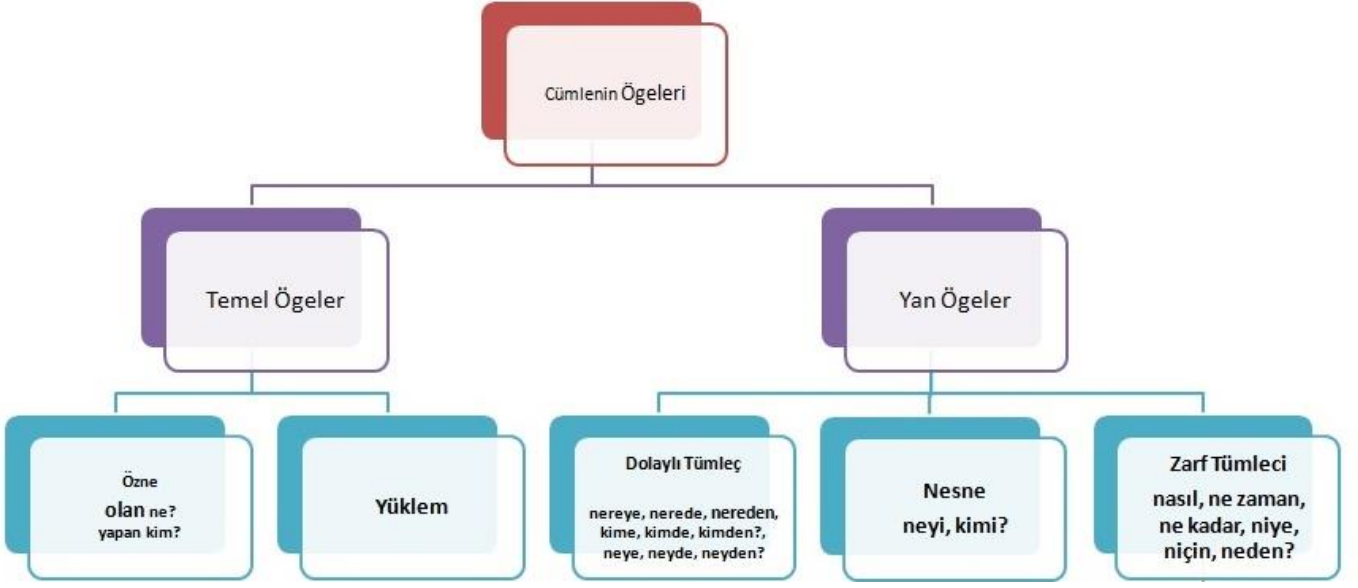
1. Fiilimsiler isim soylu sözcükler gibi kullanıldıkları halde bazı fiil özelliklerini de devam ettirdiklerinden yargı bildirmeye devam ederler. **Bir cümlede fiilin bildirdiği yargı, temel yargı iken; fiilimsi de yan yargıları bildirir.** Testlerde **kaç yargı vardır, kaç yan cümle vardır gibi soruları çözerken bu bilgidен hareketle çözüünüz.** Ne kadar fiilimsi varsa o kadar yan cümle vardır. Toplam yargı bildiren sözcük sayısına da fiilimsiler + fiil işleme ile ulaşırız.

Klasikhoca.com

SINAVLAR DEĐİŐE DE SORULAR HEP KLASİK!

8.Sınıf Cümlelerin Öğeleri Konu Anlatımı

Cümlelerin Öğeleri Nelerden Oluşur?

Türkçede bir cümle oluşturmak için gerekli olan ilk ve en önemli şey yüklemdir. **Yüklemin önemi o kadar fazladır ki tek başına bir yüklem ile cümle kurabiliriz.**

“**Sevdim.**” cümlesi tek başına “**sev-(mek)**” fiili kullanılarak yapılmış “**sevdim**” yükleminden oluşmuştur.

“**Tembeldim.**” cümlesi tek başına “**tembel**” ismi kullanılarak yapılmış “**tembeldim**” yükleminden oluşmuştur.

Görüldüğü gibi bir yüklem **isim**den ya da **fiil**den oluşabilir. **Fiil kelimesi ile yüklemin aynı anlamda kullanılması bu yüzden doğru değildir.**

Türkçede tek başına bir yüklem ile cümle oluştursak dahi **yüklemde belirtilen işi yapan ya da belirtilenin ne olduğu yani cümlelerin öznesi** bulunur.

“Sevdim” cümlesinde sevme işini yapan kişi “**Ben**” kişisidir. (Ben) sev-di-**m** Bunu kişi ekinden anlarız.

“Tembeldim” cümlesinde tembel olan kişi “**Ben**” kişisidir. (Ben) tembel-di-**m** Bunu kişi ekinden anlarız.

Bu sebepten dolayı cümlenin ögelerini **temel ögeler ve yan ögeler olmak üzere ikiye ayırırız. Özne ve yüklem mutlaka var olduğundan bunlar; temel ögedir**, diğer ögeler; yan ögelerdir.

Temel Ögeler – Özne ve Yüklem

YÜKLEM

Cümlede **durumu veya hareketi bildiren ve çekimli halde bulunan kelimedir.**

Fiil veya ad soylu bir kelime olabilir.

Cümlenin bütün ögeleri **yüklemle bağlıdır.**

Bu yüzden cümlenin ögeleri bulunurken **ilk olarak** yüklem tespit edilir ve **diğer ögeleri bulmak için yüklem soru sorulur.**

Yalnızca yüklem **kip** ve **kişi** eki alabilir.

Cümle	Yüklem	Kip	Kişi
Eve geldim.	geldim	-di / geçmiş zaman	-m / ben
Ders çalışıyorlar.	çürümüşler	-yor / geçmiş zaman	-lar / onlar
Ben akılıyım.	akılıyım		-ım/ben

"Mubarek su, saçlarımın arasından, kulaklarımın arkasından enseme ve oradan sırtıma doğru serin serin **ak-ı-yor-du.**" -**Y. K. Karaosmanoğlu**

"Pencerede dolaşan gölgelerden bir şeyler sezmeye çalışarak **koş-u-yor-um.**" -**Y. Z. Ortaç**

"Türklük ülküsünün biraz daha köklendiğini, büyüdüğünü, yeşerdiğini **duy-ar-ız.**" -**O. S. Orhon**

"Günde iki kez pantolonunun ütülenmesini **isti-yor-du.**" -**A. Kutlu**

“Üzerinde hafif elbiseler **var-dı**, başı **kavuksuz-du**.” -A. Kabaklı

“**Bit-ti** nihayet vedalar.” (**Hep sonda bulunmayabilir.**)

Bilgi

Yüklemler cümlelerin temel yargılarını bildirir. Her cümle mutlaka karşı tarafa bir yargı bildirmek için kurulduğuna göre, yüklemsiz cümle kurulamaz. İstedığınız kadar sözcüğü yan yana getirebilirsiniz ama bu cümleler bir yargıya bağlanmadan anlam kazanmaz.

Söz gelimi, “**Ahmet hızla ayağa**” cümlesi “**kalktı**” yargısı olmadan önce hiçbir anlam ifade etmez.

Dikkat Et

Yüklemler her zaman tek kelimedenden oluşmaz. Kelime gruplarından oluşabilir. Bu kelime grupları **sıfat tamlaması, isim tamlaması, birleşik filler ve kalıplaşmış ifadelerden** oluşabilir. **Bu durumda yüklemnin doğru tespit edilmesi gerekir.** Yoksa diğer öğeleri bulurken hata yapılır.

“Gölgesinde yürüdüğü duvarın arkasından bir horoz sesi **fark etti.**” –Ö.

Seyfettin

Fark et-(mek) birleşik fiil olduğundan bölünemez.

“Muhtarın oğlu bu hasta köpeklere düşman olduğu günden beri **gözümünden düştü.**” -S. F. Abasıyanık

Gözden düşmek deyim olduğu için bölünemez.

“Bu göz alabildiğine düzlük, **sinsi bir bataklık gibidir.**” -A. Erhat

Sinsi bir bataklık gibi sıfat tamlaması olduğu için bölünemez.

ÖZNE

Cümlede yüklem ile bildirilen hareketi yapan veya yüklem ile hakkında bilgi verilen ögedir. **Yani fiil cümlesinde yapan, isim cümlesinde olandır.**

Yükleme sorulan **"Kim veya Ne"** sorularının cevabı özneyi verir. **"Yapan kim, olan ne?"** şeklinde sormak daha faydalıdır.

*"Odada, galiba, **teyzesi yatıyor.**"* (Peyami Safa, Şimşek, s. 210)

"Yatan kim?" sorusunun cevabı öznedir.

*"**Adnan**, Kadri'den dönerken sokakta **düşünüyordu.**"* (M. Cemal Kuntay, Üç İstanbul, s.223)

"Düşünen kim?" sorusunun cevabı öznedir.

*"**İnsan** âlemde hayal ettiği müddetçe **yaşar**"* (Y.Kemal Bayatlı, Kendi Gök Kubbeimiz, s. 91)

"Yaşayan kim?" sorusunun cevabı öznedir.

*"**O**, zamanın sahibiydi"* (A. H. Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, s. 37)

"Zamanın sahibi kim?" sorusunun cevabı öznedir.

*"Evlerin kapılarında **kocaman yeşil bronz tokmaklar vardı.**"* –S. Faik Abasıyanık

"Var olan ne, ne vardı?" sorusunun cevabı öznedir.

*"Ben gidiyorum Hidayet, **yazacak birçok yazılarım var.**"* (M. Cemal Kuntay, Üç İstanbul, s.218)

"Ne var?" sorusunun cevabı öznedir.

- **Öznenin cümlede var olması şart değildir.** Bu duruma **gizli özne** adı verilir. Türkçede yüklem çekiminden özne anlaşılabilir.
*"Onların başvuracağı her kapıya **gitmiş.**"* –S. F. Abasıyanık
"Giden kim?" sorusunun cevabı **"O"** kişisidir. "Gitmiş" yüklemi üçüncü tekil şahıs ile çekimlenmiştir.
- Tüm ögeler gibi **öznelerde sadece tek kelimedenden oluşmayabilir, kelime gruplarından oluşabilir.**

Köşklere camlarına çarparak, camların tepelerinden aşarak kızgın bir kartal mehabetiyle dağların sırtlarından uçan bu sesten ürken bir küme güvercin, karşığı çamlıktan havalandı.

“Havalanan ne?” sorusunun cevabı öznedir.

Yan Ögeler – Nesne, Dolaylı Tümleç, Zarf Tümleci

Cümlelerin yan ögeleri **işten etkilenen** (nesne), **işin yapılma zamanı, sebebi, nasıl yapıldığı** vb. (zarf tümleci) ve **işin yapıldığı yer** vb. (dolaylı tümleç) hakkında bilgi veren ögelerdir.

Söz gelimi, “**Ali gitti.**” cümlesi özne ve yüklemden oluşan, sadece temel ögelerin kullanıldığı bir cümledir. Cümleye, **Ali’nin gittiği yeri eklerseniz, dolaylı tümleç** ögesini; **ne zaman gittiğini eklerseniz de zarf tümleci** ögesini kullanmış olursunuz:

Ali **akşam tiyatroya** gitti.

DOLAYLI TÜMLEÇ

- Cümlede yaklaşma, bulunma, uzaklaşma bildiren, **yüklemi yer anlamıyla tamamlayan** ögedir.
- Yer tamlayıcısı “**-e, -de, -den**” **ekleriyle oluşan sözcük veya sözcük gruplarıdır.**
- Dolaylı tümleç, yükleme sorulan “**kime, kimde, kimden; nereye, nerede, nereden; neye, neyde, neyden?**” gibi sorularla bulunur.
- Dolaylı tümleci bulmak için yükleme sorulan sorular da ismin “**-e, -de ve -den**” hâllerindedir.
kime, kimde, kimden; nereye, nerede, nereden; neye, neyde, neyden?

“Anası **mutfakta** bir tabağa marul **doğruyor.**” – Y. Atılğan

“Nere**de** doğruyor” sorusunun cevabı dolaylı tümleçtir.

“Oğlu **savaşın birinde** şehit **düştü**, iki kız da evlenip **üçra yerlere** gittiler.” – Halikarnas Balıkcısı

“Nere**de** şehit düştü?” sorusunun ve “Nere**e** gittiler?” sorusunun cevabı dolaylı tümleçtir.

“Adnan, Kadri’den dönerken **sokakta** düşünüyordu.” – M. Cemal Kuntay

“Nere**de** düşünüyordu?” sorusunun cevabı dolaylı tümleçtir.

Şu çiçekleri **eve** bırakır mısın? (**Nereye** bırakır mısın?)

Okuldan geliyorum. (**Nereden** geliyorum?)

Ali'den kalem istedim. (**Kimden** istedim?)

Ayşe'ye kalem verdim. (**Kime** verdim?)

Dikkat Et

İsmin "-e, -de, -den" hâl eklerini alan her sözcük cümlede dolaylı tümleş görevinde bulunmaz. **Bu ekleri alan sözcükler, cümlede zaman, durum veya sebep bildirirse, zarf tümleşci olur.**

Birazdan ders başlayacak. → ne zaman → birazdan → zarf tümleşci

Geç uyandığından derse yetişemedi. → niçin → geç uyandığından → zarf tümleşci

ZARF TÜMLECİ

- Cümlede yüklem **ne zaman, nasıl, ne kadar, ne ile, ne için, kim ile** yapıldığını bildiren ögedir.
- "**ne zaman, nasıl, niçin, niye, neden, ne kadar, ne şekilde?**" gibi sorulara cevap verir.

"Adnan, Kadri'den dönerken sokakta **düşünüyordu.**" – M. Cemal Kuntay
"**Ne zaman** düşünüyordu?" sorusunun cevabı zarf tümleşcidir.

"Bana umutsuz bir sesle son raporları **okudu.**" – F. R. Atay
"**Nasıl okudu?**" sorusunun cevabı zarf tümleşcidir.

"Her sabah, şimdi limanda demirli duran bu gemide **uyanacaklardı.**" – Halikarnas Balıkcısı.

"**Ne zaman** uyanacaklardı?" sorusunun cevabı zarf tümleşcidir.

"Çabuk bir süvari ile bana **haber gönderiniz.**" – Ö. Seyfettin
"**Ne ile** haber göndersinler? sorusunun cevabı zarf tümleşcidir.

"Korkma, **sönmez** bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. – M. Akif Ersoy
"**Ne zaman** sönmez" sorusunun cevabı zarf tümleşcidir.

Dikkat Et

"**Aşağı, yukarı, içeri, dışarı, ileri, geri vb.**" sözcükler, yalın hâlde kullanıldığında zarf tümlecidir. Ancak bu sözcükler **isimlere eklenen hâl eklerini aldıklarında zarf tümleci olmaz**, cümlenin farklı bir ögesi olur.

"Artık komutanlardan başka hiç kimse **dışarı** çıkmazdı." –**A. İlhan**

dışarı → -e, -de, -den eki almamış, yalın hâlde → zarf tümleci

"Dışarıya çıktılar." → dışarı-y-a → -a ekini almış → dolaylı tümleç

NESNE

Cümlede **fiilden etkilenen ögedir**. Yani yapılan **iş ile nesnenin arasında bir ilişki** vardır. Bu ilişkiyi anlamlandırabilmeniz için biraz açıklayalım:

Bazı fiillerin gerçekleşmesi için bir nesnenin mutlaka var olması gereklidir. **Söz gelimi, okumak fiilini gerçekleştirmek için okunacak bir dergi, kitap vb. bir nesne gereklidir**. Dolayısı ile siz okumak eylemini gerçekleştirirken başka bir nesneyi de etkilemiş olursunuz. Daha somut bir örnek için de "Camı kırdı." cümlesine bakalım, sizin kırma eylemini yapabilmeniz için kırılabilecek bir nesne olan cam, sizin yaptığınız eylem sonucu parçalanmıştır.

Nesne fiil ile doğrudan ilişkili bir öge olduğu için yalnızca yüklemi fiil olan cümlelerde bulunur.

Fiile sorulan "**Ne, Neyi ve Kimi?**" sorularının cevabı nesneyi verir.

"**Neyi ve Kimi?**" sorularına cevap veren nesneye "**Belirtili Nesne**" adı verilir.

Belirtili Nesne olan kelime, ismin -i halindedir.

Yani Belirtme hal ekini alır. (-ı, -i, -u, -ü)

"Bana umutsuz bir sesle **son raporlar-ı** okudu." –**F. R. Atay**

"Ney-i okudu?" sorusunun cevabı, belirtili nesnedir.

"**Şaşkınım, çenem, dudaklarım, dilim sanki artık ben-i** dinlemiyorlar." –**A. Ümit**

"Kim-i dinlemiyorlar?" sorusunun cevabı, belirtili nesnedir.

"**Bazen bir kelimenin, bir ses tonunun sevdiğimiz bir insanı kırdığını** görürüz." – **Mehmet Kaplan**

“**Ne?**” sorusuna cevap veren nesneye “**Belirtisiz Nesne**” adı verilir. Belirtisiz nesne ek almaz.

“Çıkarken elini göğsüne sokup **bir kese** çıkardı.” – **Fikret Otyam**

Uyarı

Cümlelerin ögeleri bulunurken özne ve nesneyi karıştırmamak için önce yüklemi, sonra özneyi, daha sonra da nesneyi bulmalıyız.

Cümle Dışı Unsurlar

Cümlelerin kuruluşuna katılmayan, yani öge olmayan ve dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı

olan unsurlardır. “Bağlaçlar, ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, ara sözler” cümle kuruluşunun dışında kalan unsurlardır.

Lâkin vatandan ayrılışın ıstırabı zor. (bağlaç)

Ara Söz

Cümlelerin ögeleri ile ilgili testlerde ara sözlerin hangi ögenin açıklayıcısı olduğu sorulmaktadır.

Ara sözleri cümlelerin içinde bir parantez açıp açıklama yapmak gibi düşünebilirsiniz. Sadece parantez yerine kısa çizgi ya da virgül kullanılır.

“Seni ancak **bu sabah –karanlıktan aydınlığa çıktığım gün–** anlıyorum.”

bu sabah → **karanlıktan aydınlığa çıktığım gün**

Hangi sözcük yada söz öbeği için açıklama yapılıyor ise onun cümlede hangi öge olduğunu bulmanız yeterli.

“bu sabah” söz öbeğini açıkladığına göre ve “**bu sabah**” **cümlede zarf tümlecisi olduğuna göre, ara söz zarf tümlecinin açıklayıcısıdır.**

Kardeşim – henüz üç yaşında – okuma yazma biliyor.

kardeşim → özne → ara söz öznenin açıklayıcısı

Kardeşim, henüz üç yaşında, okuma yazma biliyor. (Bu şekilde de yazılabilir, unutma.)